

ПЕТАР СТЕВАНОВИЋ*

ОСВРТ НА ДЕЛО „ГЕОЛОГИЈА ЦРНЕ ГОРЕ“
ЗАРИЈЕ БЕШИЋА

(Говор одржан на Скупштини поводом промоције књиге у Црногорској академији наука и уметности 1-III-1984)

Драги пријатељи и колеге!

Особита ми је част да се одазовем позиву из Академије наука и уметности СР Црне Горе да прикажем дело „*Геологија Црне Горе*“ од академика Зарије Бешића, мог старог пријатеља и колеге.

Писати синтезу знања о некој научној области, као што је регионална геологија Црне Горе, несумњиво је веома тежак посао, много тежи него проучавати поједине издвојене појаве на терену... Потребно је, најпре, све појаве обухватити и повезати у целину утврђивањем многоструких веза међу њима и одредити важност сваке од њих, тј. одвојити главно од споредног. При таквом послу, конкретно у геологији, треба владати многим чињеницама из већег броја геолошких дисциплина да би се уочиле правилности и законитости које владају у геолошкој грађи, тектоници Црне Горе и њеној геолошкој историји, тј. двема основним дисциплинама којима се Бешић посебно бавио.

Ако један човек ради такав посао, прави синтезу, поред темељног знања, потребна му је и јака уобразиља, блиска уметничком дару, и моћ уживљавања и љубав према предмету своје синтезе, али и објективност па и критичност према другима, али и самом себи и својим објављеним радовима. Бешић је имао и дара, и знања и љубави за посао кога се прихватио...

* Академик Петар Стевановић
Српска академија наука и уметности
Београд

Изнећу неколико фрагмената о намерама аутора, које је записао у својим предговорима у две од четири књиге свога дела „Геологија Црне Горе”. То су цитати:

„Избегао сам да говорим о рудним и минералним појавама на територији Црне Горе, јер се тај проблем посебно обрађује“ ...

„Црна Гора је привлачила геологе још од првих времена проучавања геологије Балканског полуострва, па имамо податке још из 1839. године (Коваљевски). Од тог времена до данас геолошке су се студије о терену Црне Горе веома умножиле и оне нису све цитиране... али су прегледане и простудиране...“.

„Сви простори Црне Горе нису подједнако испитани а нарочито заостају они према граници, не само државној него и републичким границама...“

„Пре другог светског рата, када је сакупљен велики део геолошких података који су ушли у књигу, прилике су биле другачије за геологе у Црној Гори. Он је био, најчешће, остављен самом себи, са мало разумевања и од стране школованих људи, али су сељаци били веома предусретљиви, што је много помагало рад на терену. После рата прилике су се знатно измениле. Геологија је постала не само важна теоријска природна наука него и примењена, па сам се и ја веома ангажовао у проучавању геологије црногорских терена за потребе привреде. То ми је одузело велики део времена, јер сам првенствено теоријски геолог, па нисам имао кад да прикупљам геолошке податке за чисту теоријску геологију, да тако кажем. Наравно, ово не сматрам изгубљеним временом него веома корисним, у коме су прикупљени и геолошки подаци који су ушли у књигу, али њих је прикупљено мање због заузетости примењеном геологијом...“

„Тектоника је знатно скраћена у књизи да се не би поновила...“ Реч је о томе, што је после земљотреса 1979. год. у Црногорском приморју, аутор значајан рад из те области објавио у „Гласнику“ Академије.

„Геологија Црне Горе“, објављена у четири књиге, обухвата:

1. Геолошку историју од најстаријих времена до данас, под именом „Стратиграфија и фацијални састав“ (у две књиге, на укупно 795 страна);

2. Карст (304 стр.);

3. Геотектонику и палеогеографију (212 стр).

Изузев књигу о карсту, коју је објавио Завод СР Црне Горе за геолошка истраживања, остали део, регионалну геологију у ужем смислу, стратиграфију, тектонику и палеогеографију, објавили су Академија (две књиге) и претходно Друштво за науку и умјетност (једну књигу). Објављивање је потрајало, у размацима, од 1969. до 1983. године. Значи, током непуних 15 го-

дина аутор је испунио свој план, а поменутиим установама служи на част што су то у разумном року прихватиле и објавиле.

Не мислим да је потребно, а није ни могуће, овде излагати структуру књига и појединачно оцењивати поглавља. Навешћемо само разлику у регионализацији (геолошкој) Црне Горе између књига у којима се обрађује геолошка историја (стратиграфија) и регионална тектоника. У првом случају (стратиграфија) аутор излаже геолошку историју полазећи од мора према североисточној Црној Гори по следећим геоморфолошким јединицама: 1. Црногорско приморје, 2. Стара Црна Гора, 3. Зетска равница, 4. Црногорска Брда, 5. Бихор и Будимље. У другом случају (тектоника), територија Црне Горе приказана је у два дела: 1. тектоника јужне и југозападне Црне Горе и 2. тектоника северне и североисточне Црне Горе.

Аутор је знао да се геолошка историја терена Црне Горе не може ни приказати ни довољно схватити ако се изолује од осталих терена, како у нашим југословенским, тако ни у европским размерама. Због тога је у првој књизи, на 200 страна, дао сажет приказ геолошке историје Земљине коре уопште и југословенских Динарида, посебно, којима Црна Гора у целини припада. А све остало преко тога што је написао о геолошкој историји односи се само на Црну Гору (300 стр.).

Тај тако добро компоновани део изван Црне Горе, иако написан веома сажето, убедљиво и јасно, вероватно је да ће имати и највише опонената и критичара. Али то и није „Геологија Црне Горе“ већ једно скретање од теме, у даље пределе, о којима се при одабирању литературе, може и погрешити а у излагању понеком и замерити.

Корисници би, можда, могли поставити питање о редоследу, односно о нумерацији објављених књига. Нпр., није ли оправданије да „Карст“ буде трећа а не друга књига, или „Геотектонска и палеогеографија“ заузму друго, уместо последње место? Зашто је онако поступљено како је објављено, то најбоље уме да објасни сам аутор. Међутим, ова примедба има само формални а никакво суштински карактер.

Рецензенти рукописа били су Владислав Влаховић, дописни члан, и Андрија Павић, научни савјетник, за први део, две књиге, и Никола Пантић, дописни члан САНУ, и Андрија Павић, за трећу књигу; друга књига „Карст“, нема назначеног рецензента (аутор ми усмено саопштава да га није ни било).

Зарија Бешић имао је и знања, и упорности и ентузијазма да започето дело „Геологија Црне Горе“ и заврши, кажем условно „заврши“, иако дело са таквим насловом садржи и друге геолошке дисциплине, које нису обухваћене овом монографијом (у исто време и приручником, ако хоћете). То су „Лежишта минералних сировина“, „Минералологија“, „Петрологија“, „Седиментологија“, „Хидрогеологија“ и др. На основу класификације геолошких наука, оквир и садржај који је мо-

нографији дао аутор, одговара углавном „Регионалној геологији“ из које су произашле многе друге примењене геолошке дисциплине којима се аутор није бавио, или се бавио узгредно и по указаној потреби.

Мора се признати да и без набројаних примењених геолошких дисциплина, ово што аутор оставља корисницима представља претешко бреме за једног човека а, у исто време, и прави подвиг. У сличним случајевима у другим нашим републикама (СР Србије, СР Босне и Херцеговине) при изради „Геологије“ републике радио је читав један тим на појединим књигама, нарочито на оним које обухватају управо оно о чему академик Бешић пише — геолошку историју и тектонику једне републике.

И кад је већ тако да је један човек, очевидно свесно и самоиницијативно, претпоставио лагодном животу један значајан и мукотрпан подухват који ће олакшати трасирање даљих путева у развоју геологије у Републици, онда такав аутор заслужује сваку похвалу и признање, слагали се ми с њим у појединостима изнетим у књизи, или не слагали.

СР Црна Гора припада планинској системи Динарида, па је и ауторова „Геологија Црне Горе“, у ствари, геологија једног дела Динарида, у тектонском погледу можда најзначајнијег дела и за истраживање најпривлачнијег. Овде се сустичу планински венци из два правца, венци изломљени раседима, претворени у „краљушти“, затим у полегле структуре, боре и најакхивања, прелазећи из северозападног правца у правац север—југ, па и у североисток—југозапад („тектонски суток“ планинских венаца). Овде се на карбонатском кречњачко-доломитском масиву (неки га зову и „карбонатна платформа“, мада је Бешић избегао овај назив) развио љути или голи карст коме аутор посвећује с правом читаву једну књигу. Овде се седименти мезозојске формације, приликом честих прекида таложења у мору, обогаћују бокситима, овде се уз еруптивне стене типа порфирита и др. депонују значајна оловно-цинкјана рудишта (Босково, Шупља стијена), барити и др. На таквом кречњачком масиву, у ерозивно-раседним потолинама, у плитким језерима и мочварама, образованим под крај терцијара, депоновале су се значајне насlage угља (Иванград, Пљевља), као и друге минералне сировине постале на други начин.

Аутор књиге анализира ону значајну научну основу (он је зове „теоријском“) на којој се све то што је дало минералне сировине, одиграло. Објашњава и анализира и оно што је условило кретање и распоред крашких вода (које изучава хидрогеологија) и оно што је довело до формирања данашњих стенских маса, које проучавају петрологија и седиментологија. Најзад и оно што условљава страшне трусове у Црногорском приморју, којима се бави сеизмологија. Према томе, у Бешићевој „Геологији Црне Горе“ налазе се стартне позиције за више данас „сепарираних“ геолошких дисциплина.

Размишљајући о овом делу које приказујем присетио сам се веома значајне Бешићеве књиге цесног формата, под називом „Геолошки водич кроз НР Црну Гору“, објављене, сада већ далеке 1959. године, у издању Геолошког друштва Црне Горе поводом III конгреса југословенских геолога у Будви. Видео сам још тада да се у тој драгоценој књижици, књижици само по формату, а, у ствари, значајном научном делу на 432 стране српског и 125 страна немачког текста (коју држим пред собом), могу назрети тезе и обриси садашњег дела „Геологија Црне Горе“. И у томе се нисам преварио. „Водич“ се може сматрати саставним делом и допуном ове књиге коју данас приказујемо, јер је богато илустрован а „Геологија Црне Горе“ сасвим скромно, можда и недовољно.

Са 1311 страна (in 8° — формату), колико има „Геологија Црне Горе“, ово би било друго по величини геолошко дело у југословенском простору које пише један једини аутор (не узимам у обзир уџбенике). Заузима место одмах иза капиталног Цвијићевог дела „Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије“, објављеног пре првог светског рата, такође у три тома (од 1903. до 1911) у издању Српске краљевске академије (in 4° — формату). Обим не мора да значи истовремено и квалитет. Међутим, Бешићева је књига већ по томе „кроз квантитет прерасла у квалитет“ што је написана изврсним језиком и стилем а да и не говоримо о оној геолошкој страни дела, њеном садржају и доприносу геологији Републике.

О свему томе судиће се у појединостима на другом месту, у геолошким реферативним часописима, на скуповина геолога, али и „у кулоарима“, ако хоћете, кад је корисници буду употребљавали. Дакле, свуда и на сваком месту кад неко зажели да се ближе упозна са геолошким проблемима Црне Горе.

Лично мислим да ће најбољи суд о њој дати време, не ова генерација геолога која је стасавала упоредно док је аутор креирао своје дело, ни прва следећа, него тек нека трећа, кад нас не буде било више на сцени.

Овим завршавам своју „промоцију“ Геологије Црне Горе, уз жељу да аутора, академика Бешића, дуго још послужи добро здравље уз осведочену креативну способност. Зато нека му је, уз геолошко-рударски поздрав, срећно!

